

O MATROANĂ (Maria B. Baiulescu)
A Matriarch (Maria B. Baiulescu)

AI. CISTELECAN¹

Abstract

The essay reconstitutes the militant activity of Maria Baiulescu, and analyzes her poetry in the context of the beginning of the XXth century. The focus is on her charitable and feminist initiatives, while her naïve and rhetorical poetic art, typical for an industrious housewife busy with the landscape's details, is carefully highlighted.

Keywords: Maria Baiulescu, Braşov, poetry, feminism, charity, landscapes, ecstasy, description.

O adevărată și impresionantă matroană de Braşov (sau a Braşovului) trebuie să fi fost Maria Baiulescu, poetă, patrioată și feministă militantă (n. 1860, Braşov; decedată tot acolo, în 1941). N-o spun eu (căci după sensurile de azi ar părea peiorativ), ci a spus-o, când i-a făcut necrologul, Lucia Cosma - și ea vorbea eminent pozitiv: "sunt persoane – zice Lucia - predestinate să fie doamne și matroane, și Maria Baiulescu asta era: *doamnă și matroană*."² Lucia, care o cunoștea de la reuniunile feminine, zice că "descinde dintr-o familie de fruntași intelectuali brașoveni", fiind "fiica protopopului-profesor Bartolomeu Baiulescu" (și nepoată mai depărtată a mitropolitului Mețianu)³; mai avea, zice Lucia, doi frați, unul doctor, unul inginer (se pare că avea, totuși, trei, căci Ruxandra Moașa Nazare așa zice, că doi din frații ei erau ingineri feroviari și unul medic).⁴ (Doctorul, Gheorghe, a fost cel dintâi primar român al Braşovului, iar după Unire, prefect și alte funcții).⁵ Baiuleștii stăteau bine și au lăsat Braşovului o frumoasă casă (căsoaie-n toată regula) devenită azi bibliotecă și centru cultural. De pe cărțile fraților s-a instruit și ea ca autodidactă, zice tot Lucia. Altminteri, cu tragere la învățătură, își făcuse și ea "școalele secundare", în română și germană (Florin Faifer zice că și-n franceză și așa o fi dacă cei de la *Figuri contemporane din România* vor fi fost bine informați),⁶ și le-ar fi făcut, fără greș, și pe cele universitare dacă legile învățământului din Ungaria de atunci ar fi permis. Le-a completat, însă, zice Lucia, "cu lecții particulare".⁷ Intră cu pasiune în viața publică și

¹ Prof. PhD., *Petru Maior University*, Târgu-Mureș

² Lucia Cosma, în *Transilvania*, nr. 5-6/1941. De fapt, era părere mai generală, căci "tipul clasic al matroanei române" o consideră și cei de la *Gazeta Transilvaniei*. Apud Ruxandra Moașa Nazare, *Introducere* la: Maria Baiulescu (1860-1941), *Corespondență*, Ediție îngrijită, introducere, note și indici de Ruxandra Moașa Nazare, Editura Ars Docendi, București, 2001, p. 11.

³ Cf. Maria Baiulescu, *Corespondență*, p. 251.

⁴ Ruxandra Moașa Nazare, *op. cit.*, p. 5.

⁵ Vasile Şelaru, *Dicţionarul scriitorilor braşoveni și al veleitarilor*, Editura Şelaru, Braşov, 2008, p. 74.

⁶ Dicţionarul general al literaturii române, A-B, Editura Univers Enciclopedic, București, 2004, p. 320.

⁷ Lucia Cosma, *op. cit.*

devine, pe lângă poetesă, o ”conferențiară mult apreciată,”⁸ rostind prima conferință în 1896 despre – firește – ”Rolul femeii în societatea de azi”. Trece însă la militanța directă, de acțiune, nu doar de vorbe, și în 1906 își asumă conducerea Reuniunii femeilor brașovene (și maică-sa, Elena, fusese prezidentă a Reuniunii, pe vremea Memorandumului)⁹, reușind – precizează Lucia – să salveze de la închidere Școala de menaj și industrie casnică pe care Reuniunea brașovencilor de ispravă o deschisese, dar autoritățile îi puseseră gând rău. Cu inițiativă și viziune, în 1912 ”dă ființă Uniunii Femeilor Române” din Ungaria, asociație ”menită să lege într-un mănunchiu puternic toate reuniunile de femei din Transilvania și Ungaria”. ”Este – subliniază Lucia apăsător – cea mai măreață operă a vieții sale”.¹⁰ Asta cu toate că la primul congres delegatele (le bîrfește nițel Lucia) au dezbătut mai mult cum să se îmbrace – de-a dreptul în costume populare ori doar în rochii cu motive populare. A câștigat prima variantă, cel puțin în inima prezidentei Baiulescu, care conducea lucrările feminismului ardelean ”în portul atît de pitoresc al româncelor din Scheiul Brașovului”.¹¹ Cînd, în 1916, armata română intră în Transilvania, Maria organizează și Societatea pentru Crucea Roșie Română și se ocupă de spitale. Din această pricină, va trebui să se retragă odată cu armata, căci era în primejdie de închisoare; se refugiază la Iași, unde lucrează în spitalul condus de Regina Maria.¹² După Unire, cîmpul ei de activitate se extinde, Reuniunile de femei române se contopesc (participă și regina la unele Congrese), iar poeta deschide nu numai o cantină pentru săraci și orfani, dar și un orfelinat (al Reuniunii Femeilor Române) pentru copiii rămași orfani după război; face parte, firește, și din comitetul Astrei; ba și din juriul românesc al premiului *Femina*. Primește, desigur, și recompense și recunoașteri simbolice: Crucea Reginei Maria, Medalia Ferdinand, plus medalii de la Crucea Roșie suedeză și belgiană.¹³ O viață lungă și de acțiune, așadar, pe fond de generozitate, de substanță caritabilă, a căror revărsare n-a fost curmată nici măcar de tragedia familială (i-a murit de tînră singura fiică, tocmai cînd ”o văzuse” ”deodat' fecioară răsărită/ Privind încrezătoare-n lumea de ispită/ De care pînă-acum te-am ferit”, cum zice în *Mama*, poezia dedicată ”fiicei mele”). A trecut peste toate, zice Lucia, grație ”unei seninătăți sufletești rare, unui zîmbet nefățărît /și/ unui optimism nedoborît nici de grelele lovituri ale sorții”.¹⁴ Femeie de ispravă, într-adevăr, mult peste ong-istele de azi. Nu degeaba *Luceafărul*, ca organ al Astrei, se vede obligat moral să-i dedice un portret de-o pagină, ca uneia care, cu ”suflet idealist de poet”, ”a lucrat fără preget pentru întruchiparea unei idei frumoase” – adică realizarea Reuniunii femeilor române din Ungaria.¹⁵

Chiar dacă nu prea talentată (de nu cumva tocmai de aceea), a fost harnică și ca scriitoare, deși a abandonat - poezia - destul de repede. ”Primele încercări literare” îi apar,

⁸ Idem, *ibidem*.

⁹ Ruxandra Moașa Nazare, *op. cit.*, p. 7.

¹⁰ Lucia Cosma, *op. cit.*

¹¹ *Ibid.*

¹² *Ibid.*

¹³ Ruxandra Moașa Nazare, *op. cit.*, p. 11.

¹⁴ Lucia Cosma, *op. cit.*

¹⁵ *Luceafărul*, nr. 13-14/1913.

sub numele de Sulfină, în *Vatra* și *Familia*,¹⁶ iar volumul *Extaz*, din 1908, e considerat de cei de la *Luceafărul* – ”o oglindă a sufletului d-sale delicat și distins”. A publicat însă mai peste tot – lista făcută de Elena Dunăreanu,¹⁷ bunăoară, e destul de impresionantă: *Meseriașul român, Literatură și artă română, Revista noastră, Cele Trei Crișuri, Transilvania, Societatea de mîine, Boabe de grîu, Tribuna, Românul, Drapelul, Epoca, Universul, Gazeta Transilvaniei, Ritmuri, Prometeu*. A și tradus (și adaptat piese), inclusiv *Hermann și Dorothea*, în hexametri¹⁸ (se vede și din propriile poezii că era versificatoare abilă). În 1903 dă și o ”comedie originală” – *Vacanții* – tipărită de Librăria N.I. Ciurcu; mai spre bătrînețe (1933) redactează *Memoriu și istoricul orfelinatului Uniunii femeilor române din Brașov, 1919-1933*. Volumul *Note și impresiuni*, cu care debutează, apare decent de tîrziu - sau repede: în 1896, la Craiova. Despre proza ei, Faifer zice că amestecă ”reflexiunile poetice” cu ”alte simțitoare reverii”. Scria cum putea, dar era dispusă să învețe și asculta de sfaturi. Într-o scrisoare din 1899, publicată de Torouțiu,¹⁹ se arată de-a dreptul recunoscătoare lui Gh. Panu pentru observațiile făcute și pentru cum i-a îndreptat *Crîngul Daphnei* (probabil *Daphne* din volum) trimis la *Literatură și artă română*: „N-aș fi avut nici odată prilejul să fiu îndreptată de un asemenea maestru, și or cît de aspră ar fi critica, însămi sunt convinsă că este deplin întemeiată”. Nici în 1903 nu-i mai sigură pe ea, căci iată ce-i scrie lui N. Petrașcu: „Mi-am luat însă inima în dinți și *au hasard* am luat cîteva din diferitele grupe prezentîndu-vi-le D-Voastră spre alegere. Sunt totodată foarte curioasă să aflu în care gen veți găsi că aș putea reuși mai ușor, fiind mai potrivit firii mele.”²⁰ Primind însă multe observații de îndreptare, oprește poemele de la publicare (nemaifiind acum de acord cu îndreptările făcute de alții; totuși, orgoliul!). Altminteri, cînd cuvînta, făcea mare risipă de exemple literare (în cuvîntarea de *Ziua Mamelor*²¹ invocă Biblia, poeți, artiști, mitologie, oameni mari de toate felurile, făcînd aproape erudiție pe temă), ca orice autodidact ce trebuie să-și rezolve – și dezvolte - un complex.

Ca poetă, zice Faifer (cel mai calificat cititor al Mariei), ”e sinceră, dar fadă” și ”nu se prea întîlnește, în stihurile ei, cu lirismul”.²² Nici nu prea avea cum, căci Maria e descriptivă și analitică și atunci cînd expune sentimente sau stări. Pe deasupra, versificările ei sunt după norma ornantă, cu ideal eufemistic. Din păcate, la paleta expresivă stă rău iar la procedeele imaginative și mai rău. De regulă se plafonează în epitetul imediat, monoton: ”În grădina vestejită/ Pe aleea nisipoasă,/ Sub o salcie pletoasă,/ Pe o bancă învechită/ Trei fecioare se jeleau” etc. (*Baladă*). În plus, cînd face peisaje e atît de migăloasă încît devine un fel de gospodină a descripției, nelăsînd afară nici un element; se vede că avea un concept cantitativ despre arta descripției, făcînd ”exhaustivitate” cu minuție: ”Am fost în

¹⁶ Lucia Cosma, *op. cit.*

¹⁷ Elena Dunăreanu, *Personalități feminine*, Sibiu, 1975 (Biblioteca ”Astra”, Colecția iconografică), p. 11.

¹⁸ *Idem.*

¹⁹ I. E. Torouțiu, *Studii și documente literare*, VI, Institutul de Arte grafice „Bucovina”, București, 1939, p. 238. Se pare că-i vorba, de fapt, de o confuzie de transcriere, îndreptătorul poemelor fiind, în realitate, V. D. Păun, nu Panu (așa rezultă din scrisorile publicate de Ruxandra Moașa Nazare, *op. cit.*, pp. 36-37).

²⁰ I. E. Torouțiu, *op. cit.*, p. 235.

²¹ *Ziua Mamelor*. Cuvîntare rostită de d-na Maria B. Baiulescu la serbarea din 27 mai 1928, București, 1929 (broșura e tipărită la Fundația Culturală Regele Mihai I).

²² *Dicționarul...*, p. 320.

slăvi în sîmbure de stîncă/ Sus, peste o prăpastie adîncă./ Sub mine norii umezi de zăpadă/ Se tot prăseau, troieni făceau grămadă,/ Și se rupeau în prapori și-n fuioare/ Noptateci monștrii, ce mușcau din soare./ Și alți mai moi, țesuți din dalbe fire/ Tindeau pe cer broboada lor subțire,/ Iar cei mai mici ca mielușeii-n turmă/ Porneau încet, făr' de păstor în urmă” (etc.) (*Excelsior*).²³ Cu asemenea atenție de reporter la detaliile de peisaj, scrupuloasă să nu-i scape vreunul, nu mai are vreme să consemneze și ascensiunera interioară (măcar că asta era în gîndul ei), așa că elevația devine simplă excursie și revelația – simplă ilustrată colorată. Nici reveriile domestice nu-s altceva decît inventare de floră și faună: ”Sub alunul din grădină/ Ațipesc în seara caldă/ Și deasupra-mi luna plină/ Blîndă-n raza ei mă scaldă.// Credeți că sunt singurică/ Și pe nimeni n-am de pază?/ Este-o lume mititică/ Care-n jurul meu veghează” etc. (*Sub alun*) – și urmează apoi recensămîntul general al făpturilor din crîng. Ca repertoriu de stări, e tentată, de fapt, tocmai de răpiri de sine, de topiri, numai că nu poate prinde ritmul interior al acestora și abia reușește să le enunțe, ca pe o concluzie de fabulă peisagistică: ”Lumina zilei e stinsă,/ Pădurea e înoptată,/ Rămas-am cumplit fermecată/ Sub bolta ce e aprinsă/ Tot în făclii.//...// În clipa de fericire/ Trăit-am o vecinicie,/ Că cerul deschis mi-a fost mie/ Și-n vis pînă la nemurire/ M-am înălțat” (*Noapte de vară*) (“cumplit fermecată” ar fi un fel de sentiment al sublimului – așa cum e -, și nu-i vorbă că Maria se exersează în sublime, dar fără sentiment). Fioare și înfiorări ar cînta, inclusiv religioase, dar și aici – mai ales aici, de fapt – se vede fata de protopop, căci nu face decît să versifice predici și catehisme pentru copii: ”De-apururi tu vei rămînea/ simbolul nemurirei,/ Isuse! Cînd ai întrupat/ făptura omenească/ Și pe pămînt ai răspîndit/ lumina ta cerească,/ Prin moarte însuși ai călcat, fiu al lui Dumnezeu” etc. (*Înviere*). Îi plac însă filmele de convulsie atmosferică, de turment, și le versifică nu fără ritm: ”Clopotul tremură jalnic sunînd/ Clopotnița scîrțîie-n țîțîni clătînînd/ - Preotu-aghiasmă aduce,/ Bîjbîie-n pripă norodu-adunat/ În vîrful bisericii-un trăsnet a dat,/ Praf s-a făcut sfînta cruce.// Cerul se sparge acum biruit/ Mai aprig dușmanu-i de moarte lovit,/ Ploaia zvîcnește în ropot;/ Cade potop din ruptura de nor/ Și pietre de gheață-aruncă din zbor/ Monștrii sfîrșindu-se-n zgomot” etc. (*Furtuna*). Cu ritmurile nu stă, de fapt, rău, le alternează cu un fel de vioiciune coșbuciană (și probabil după Coșbuc) și le adaptează la temă și la ton (elegiac sau euforic). Atunci cînd pastîșează direct după Coșbuc, îi ia și ritmul, nu doar tema și atmosfera: ”Tu rîzi și fusul țî-l sucești/ Cînd intru-n șezătoare,/ Agale, țintă mă ochești/ Iar dacă m-am apropiat/ Cu toți feciorii stai la sfat/ Te faci nepășătoare” etc. (*Șezătoarea*). Sunt, desigur, multe coșbucianisme, dar era ceva de rigoare la toate ardelencele vremii, cu toatele jelind de casa copilăriei (și Maria: ”Văz casa noastră de demult/ în care am copilărit,/ Și sînd în vraja ei ascult,/ Ce bune vremuri am trăit” etc. – *Copilărie*) și cîntînd imne de plai (de genul: ”Nu-i poiană mai frumoasă,/ Apa-n crîng mai răcoroasă,/ Brazda-n cîmp mai țelinoasă,/ Ca pe-al Transilvaniei plai” etc. – *Țara mea*). Nici peisajele de anotimpuri sau cele meteorologice, moralizate și alegorizate, nu vin din altă sursă de artă: ”Era frunzișul încolțit/ Sus în

²³ Maria Baiulescu, *Extaz*. Poezii, Editura Minerva, București, 1908. E ediția din care vom cita (oricum, alta nu este).

pădurea cea de fag/ Și ascultam cu-atîta drag/ L'al păsărilor ciripit/ De-alungul drumului boltit/ Cu ramuri și frunziș de fag.//...// Acum e mort, pustiu și sec,/ Doar frunzele cum cad de vii/ Se tînguiesc în melodii” etc. (*Amintiri*). Firește că natura e carte de pilde, carte de învățături și pornind de la ea se meditează despre viață: ”Repede și fără preget/ Cum puvoiu vine-n vale/ Dela munte, într-un gemet/ Despicîndu-și a sa cale;/ Repede și omul trece/ - Valea plîngerilor – grabnic,/ Și-n sfîrșit mormîntul rece/ E pe veci lăcaș năprasnic” etc. (*Viața*). Și tot repede se constată că toate cele bune au trecut și că au rămas doar cele de-ntristare și urît: ”Din toate frumoasele mele iluzii/ Ce viu îmi luciră în seri de Mai,/ Rămas-au cenușe și-n zarea spuzii/ Privesc cum se stinge încet a lor trai” etc. (*Iluzii*). Totuși, iluzia cea mare, salvatoare, nu piere, iar pentru Maria poezia nu-i doar salvare, ci mai ales intensitate, frenezie de elevație și levitație: ”Atîtea zile negre-am petrecut/ Încît îmi par o lungă noapte albă/ Tu m-ai trezit în dimineața dalbă/ Și rostul vieții mi s-a prefăcut./ Am cufundat trecutul în uitare/ Nu știu c-am plîns, nici că am suferit,/ Simt numai inima-mi cum cald tresare/ Și sufletu-mi ce iar s-a-ntînerit.// Prin întruparea noastră sufletească/ M-am desrobit din jugul de necaz,/ Și lepădînd greutatea pămîntească/ M-am avîntat în culmea fantaziei,/ Trăiesc robit în vraja poeziei/ Și-aș vrea să mor în clipa de extaz” (*Extaz*). Dorință în totul legitimă la un poet (și nu numai la poeți).

Arpegiile extatice sunt însă puține (în fond, Maria face poezie educativă și acolo nu prea merg extazele), cu toate că erotica, bazată pe *coup de foudre*, ar fi putut promite cîteva: ”Cînd ochii-ți triști s-au aninat/ Cu jale grea;/ În sufletul meu a vibrat/ Ciocanul sorții, ce-a lovit/ Inima mea” etc. (*Iubire tristă*). Deși așa receptivă la loviturile date de ”ciocanul sorții”, Maria nu-i, de fapt, o pasională, ci o decentă: ”Ne-am despărțit de mult iubite/ Și lacrimi n-am vărsat/ Pe ale sorții căi greșite/ Noi drumu-am apucat.// Ne-am despărțit fără mîhnire,/ Nici un cuvînt n-am spus/ Nici de amar, nici de iubire,/ Dar dorul ne-a răpus” etc. (*Ne-am părăsit...*). Sigur că-n aceste condiții de răpunere ascunsă urmează tot felul de refulări și nostalgii, reaprinse din orice: ”Cînd prin file-ngălbenite/ Te revăz în scris,/ Cad cu pleoapele-obosite/ Într-un dulce vis” etc. (*File-ngălbenite*). Însă sentimentul, după ethosul decenței, trebuie închis, ceea ce Maria și face, anti-confesivă cum e: ”Nu spune taina care te doboară/ Ca greul de pe suflet să ți-l iai,/ Nu spune dorul care te omoară/ Ca focul de la inimă să-ți dai” (*Nu spune...*). Adevărul e că nu se omoară cu firea în erotică, deși visează o dragoste temeinică: ”Precum e luna de tăcută/ Iubirea ta așa să fie/...// Precum e marea de adîncă/...// Precum e lava-aprinsă-n munte/...// Ca moartea, care-i umbra vieții,/ Așa de sigură să fie/ Iubirea ta – prin ea să-nvie/ La vecinicia tinereții” (*Iubirea ta așa să fie*). Din păcate, erotica Mariei e doar tematică erotică, destul de convențională, firește.

În fond, nici nu-i de mirare. Decența socială nu le lăsa pe poete (numai Veronica Micle și-a luat tupeul) să facă exhibiționism sentimental (darmite de altă natură) iar Maria, în plus, cu toate imnurile închinat pueziei ca extaz și revărsare de fantazie, avea, de fapt, un concept artizanal despre poezie. Cu încredere în artizianatul propriu, în meseria de

versificator, și abordează ea, în cicluri separate (*Musică și Mituri*), teme livrești sau ”modele” compoziționale (eglogă, sonet, pastorală, romanță, barcarolă, aubade etc.).

O femeie bravă, inimoasă; dar poetă cum a putut (mediocră).

Bibliografie:

Baiulescu, Maria, *Extaz*. Poezii, Editura Minerva, București, 1908

Ziua Mamelor. Cuvântare rostită de d-na Maria B. Baiulescu la serbarea din 27 mai 1928, București, 1929

Baiulescu, Maria (1860-1941), *Corespondență*, Ediție îngrijită, introducere, note și indici de Ruxandra Moașa Nazare, Editura Ars Docendi, București, 2001

Dicționarul general al literaturii române, A-B, Editura Univers Enciclopedic, București, 2004

Dunăreanu, Elena, *Personalități feminine*, Sibiu, 1975 (Biblioteca ”Astra”, Colecția iconografică)

Șelaru, Vasile, *Dicționarul scriitorilor brașoveni și al veleitarilor*, Editura Șelaru, Brașov, 2008

Torouțiu, I.E., *Studii și documente literare*, VI, Institutul de Arte grafice „Bucovina”, București, 1939